

УДК 341.1

DOI: 10.32342/2709-6408-2022-1-4-2

Д.О. БОБРОВНИК,

кандидат економічних наук,

*докторант Інституту законодавства Верховної Ради України,
директор Адвокатського альянсу «Баймуратов і партнери» (м. Одеса)*

ORCID: 0000-0002-1142-6926

РОЛЬ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА МУНІЦИПАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ПРОЦЕСАХ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛІСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Статтю присвячено науково-теоретичному обґрунтуванню ролі муніципальної правосвідомості та муніципальної психології у процесах формування глобалістського потенціалу територіальної громади. У вітчизняному правознавстві тема досліджується вперше. Автор пов'язує появу і формування глобалістського потенціалу територіальної громади, по-перше, із становленням і розвитком в Україні системи місцевого самоврядування як фактично нового політико-управлінського феномену, що фактично детермінував формування в пострадянській державі системи публічної влади (публічної державної влади + публічної самоврядної /муніципальної/ влади) і конституційно-правового інституту, яка призвела до могутньої і системної муніципалізації всіх сторін суспільного і державного життя. Результатом такого перманентного і системного впливу стало не тільки формування системи муніципально-правових відносин в державі та на рівні численних територіальних громад (між їх жителями-членами, між ними та органами місцевого самоврядування, між ними та інституціями громадянського суспільства, між органами місцевого самоврядування різного рівнів, між ними та іншими органами, що репрезентують публічну державну владу тощо), а й фактично революційні зміни в соціальній свідомості (правосвідомості) та в соціальній психології.

Автор стверджує, що на першому етапі таких змін відбулось різномірне формування спочатку муніципальної свідомості населення у вигляді індивідуальної, групової і колективної її форм, що стало об'єктивним результатом постійного існування і функціонування людини, її груп і асоціацій в умовах локальної демократії в межах територіальної громади в філософському стані повсякденності – тобто, там де людина здійснює свій життєвий цикл в процесі реалізації своїх екзистенційних інтересів (екзистенційно-функціональна і екзистенційно-діяльнісна доміанти). Другий етап, пов'язаний з активною позицією держави щодо подальшої легалізації у вигляді нормування, нормопроєктування (законопроєктування) і нормотворчості (законотворчості) різних аспектів формування, розвитку і вдосконалення правового статусу

місцевого самоврядування, його органів та суб'єктів (національно-легалізаційна домінанта), – включаючи й виконання міжнародно-правових зобов'язань держави у сфері локальної демократії, які вона узяла по підписаних нею багатосторонніх міжнародних договорів (міжнародно-облігаторна домінанта). Отже, на цьому етапі йдеться про подальший розвиток і вдосконалення муніципальної правосвідомості (нормативно-психологічна домінанта) в контексті вирішення телеологічного завдання щодо формування муніципальної психології (атитюдів як соціально-поведінкових настанов, різних габітусів як типізованих форм практичної діяльності) людини (особистості, жителя-члена ТГ), її груп та асоціацій в межах становлення і розвитку інституцій громадянського суспільства та їх подальшої інституціоналізації у паралельні мета- і пара- структури локального, регіонального і національного, в межах держави, соціально-управлінського, поза межами державно-правового впливу, конгломерату (психо-діяльнісна домінанта).

Розгляд функціонального призначення муніципальної правосвідомості через розкриття її функцій, супроводжується акцентуацією уваги автора на еволюційних особливостях становлення такої форми правосвідомості, що перебувають у збережених традиціях муніципального розвитку та досягнутих новаціях в муніципальному будівництві, а також, враховуючи їх типізованість для всіх людських спільнот, – суттєво впливають на формування їх глобалістського потенціалу.

Ключові слова: місцеве самоврядування, конституціоналізація міжнародного права, інтернаціоналізація конституційного права держав, муніципальне право, глобальний конституціоналізм, публічна влада, децентралізація, локальна демократія, територіальна громада.

Постановка проблеми. Становлення і розвиток в Україні системи місцевого самоврядування (далі – МСВ), – фактично нового політико-управлінського феномену, що фактично детермінував формування в пострадянській державі системи публічної влади (публічної державної влади + публічної самоврядної /муніципальної/ влади [1]) і конституційно-правового інституту, призвело до могутньої і системної муніципалізації всіх сторін суспільного і державного життя.

Результатом такого перманентного і системного впливу стало не тільки формування системи муніципально-правових відносин в державі та на рівні численних територіальних громад (далі – ТГ) (між їх жителями членами, між ними та органами місцевого самоврядування (далі – ОМСВ), між ОМСВ та інституціями громадянського суспільства (далі – ГС), між ОМСВ різного рівнів, між ОМСВ та іншими органами, що репрезентують публічну державну владу тощо), а й фактично революційні зміни в соціальній свідомості (правосвідомості) та в соціальній психології.

На першому етапі таких змін відбулось різнорівневе формування спочатку муніципальної свідомості населення у вигляді індивідуальної, групової і колективної її форм, що стало об'єктивованим результатом постійного існування і функціонування людини, її груп і асоціацій в умовах локальної демократії (МСВ) в межах територіальної громади (далі – ТГ) в філософському стані повсякденності – тобто, там де людина здійснює свій життєвий цикл в процесі реалізації своїх екзистенційних інтересів (*екзистенційно-функціональна і екзистенційно-діяльнісна домінанти – Авт.*).

Другий етап, пов'язаний з активною позицією держави щодо подальшої легалізації у вигляді нормування, нормопроекування (законопроекування) і нормотворчості (законотворчості) різних аспектів формування, розвитку і вдосконалення правового статусу МСВ, його органів та суб'єктів (*національно-легалізаційна домінанта – Авт.*), – включаючи й виконання міжнародно-правових зобов'язань держави у сфері локальної демократії, які вона узяла по підписаних нею багатосторонніх міжнародних договорів (*міжнародно-облігаторна домінанта – Авт.*).

Отже, на цьому етапі йдеться про подальший розвиток і вдосконалення муніципальної правосвідомості (*нормативно-психологічна домінанта – Авт.*) в контексті вирішення

телеологічного завдання щодо формування *муніципальної психології* (атитюдів як соціально-поведінкових настанов, різних габітусів як типізованих форм практичної діяльності) людини (особистості, жителя-члена ТГ), її груп та асоціацій в межах становлення і розвитку інституцій ГС та їх подальшої інституціоналізації у паралельні мета- і пара- структури локального, регіонального і національного, в межах держави, соціально-управлінського, поза межами державно-правового впливу, конгломерату (*психо-діяльнісна домінанта – Авт.*).

Звідси, можна стверджувати, що муніципальна свідомість, а потім й правосвідомість, а також муніципальна психологія є своєрідним соціально-нормативним кодом, що: а) формуються завдяки пізнання людиною оточуючого її світу, тобто муніципально-правової реальності, через отримання відповідної інформації та її наступний аналіз (пізнавально-раціональний сегмент – Авт.); б) формують поведінкові настанови людини на рівні ТГ в процесі реалізації її індивідуальних, групових і колективних інтересів, що виникають в процесі функціонування в ТГ на засадах муніципальних цінностей (біхевіористичний сегмент – Авт.); в) характеризують локальне людське співтовариство, територіальну спільноту у вигляді ТГ, – як єдину соціальну спільність (соціологічний сегмент – Авт.); що г) існують і функціонують на відповідній території (просторовий сегмент – Авт.); г') мають загальні телеологічно-екзистенційні домінанти та функціонально-праксеологічні настанови виникнення, існування, формування, розвитку та вдосконалення такої локальної людської спільноти (телеологічно-праксеологічний сегмент – Авт.); д) скеровані на формування єдиної муніципально-територіальної ментальності (психологічно-габітусний сегмент – Авт.); е) з метою існування первинного колективного осередку людської цивілізації в межах державно організованого соціуму (публічно-структурний сегмент – Авт.); є) в історично-ретроспективному, історично-сьогоденному та історично-перспективному розумінні (історично-темпоральний сегмент – Авт.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові розвідки в сфері свідомості, насамперед, пов'язані з досягненнями у сфері фізіології, медицини, а точніше, психіатричної і психологічної наук. Хоча, безперечно, їм передували пошуки в області богослов'я і філософії. Феномену правосвідомості приділено чимало уваги вітчизняними вченими різних поколінь (І.Є. Фарбер, Г.С. Остроумов, О.І. Лукашева, В.О. Сапун, М.А. Бура, М.Я. Соколов та ін.) [1–6]. У пострадянський період ця проблема була суттєво переосмислена у бік акцентуації на формуванні ментальних рис індивідуума, його груп та асоціацій, а також на становленні поведінкових настанов суб'єктів права (П.С. Байніязов, В.М. Казаков, В.П. Малахов, К.К. Вишняков-Вишневський, О.Ф. Скакун та ін.) [7-10]. Разом з тим, на всіх етапах дослідження цієї феноменології, вона досліджується як категорія правознавства, що знаходиться у нерозривному і органічному зв'язку з правом, визначається і входить як важливий і іманентний елемент до механізму правового регулювання. У такому контексті правосвідомість кваліфікується як одна з форм суспільної свідомості, суб'єктний образ правового світу, його копія, яка ніколи цілком не збігається з оригіналом.

Метою статті є дослідження ролі муніципальної правосвідомості та муніципальної психології у процесах формування глобалістського потенціалу територіальної громади.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, необхідно зазначити, що феноменологія муніципальної правосвідомості та муніципальної психології напряму пов'язана з розумінням феноменології ТГ. Найбільш вдалою її дефініцією вважаємо доктринальну позицію О.В. Батанова, який сконструював таку теоретичну модель профільної громади – як складну «кумулятивну форму суспільної організації, сукупність людей (місцевих жителів), асоційованих на публічних засадах у межах певної території та об'єднаних різноплановими ознаками системного характеру». За такого підходу, на його думку, відбувається реалізація приватних цілей у публічно-правовій формі [11, с. 57]. На нашу думку, відносно до предмета дослідження, що проводиться, наведена позиція потребує суттєвого уточнення і доповнення. Бо ТГ конститується не тільки на публічно-правових, а й на приватно-правових засадах, – в основі останніх лежать індивідуальні інтереси конкретної людини-жителя, і одночасно члена ТГ, які вона реалізує в процесі своєї життєдіяльності в межах такої територіальної спільноти і такі, що торкаються її екзистенційних настанов її життєдіяльності, тобто біологічного і соціального існування. Більш того, такими

приватно-правовими засадами і екзистенційними настановами можуть володіти як групові, так й колективні (асоціативні) інтереси людини в межах ТГ.

Для дослідження процесів становлення муніципальної правосвідомості велике наукове значення, на наш погляд, має доктринальна позиція дослідника Ф.Ш. Ямбушева, який пропонує хоча й досить ускладнену, але вельми продуктивну з позицій предмета нашого дослідження дефініцію правосвідомості. Він вважає, що це: а) специфічна нормативна форма суспільної свідомості (визначально-ідентифікаційна ознака – Авт.), яка б) відображає правову дійсність, впливає на неї (телеологічна ознака – Авт.) та в) формує певні уявлення та судження (свідомо-результативна ознака – Авт.) г) про внутрішньодержавні, міжнародно-правові явища (об'єктивна ознака – Авт.) г') на основі правових традицій та соціального досвіду (джерельна ознака – Авт.) д) в системі ідей, поглядів, доктрин (предметно-духовна ознака – Авт.), е) а також психічно усвідомленого та неусвідомленого ставлення до них (психо-психологічна ознака – Авт.), є) правової поведінки суб'єктів, діяльності владних органів (суб'єктивна ознака – Авт.) ж) за допомогою почуттів, емоцій, мотивів, установок та волі (емоційно-вольова ознака – Авт.) з) як процесу саморегуляції поведінкового акту (індивідуально-поведінкова, групо-поведінкова, колективно-поведінкова ознаки – Авт.) и) у досягненні певної соціально значної мети у сфері впливу права [12, с. 60] (соціально-телеологічна ознака – Авт.).

Отже, наведена дефініція та наш авторський підхід до визначення її складових фактично дають нам основні характерологічні ознаки процесу формування муніципальної правосвідомості. Разом з тим, у наведеній дефініції, на наш погляд, відсутні деякі ознаки, що є об'єктивно необхідними для більш глибокого розуміння процесу ідентифікації муніципальної правосвідомості. До них треба віднести: а) вказівку на локальний характер набуття такої свідомості (територіально-просторова ознака – Авт.); б) вказівку на те, що процес набуття такої свідомості відбувається переважно у межах ТГ (макросуб'єктна ознака – Авт.); в) вказівку про те, що могутнім джерелом пізнання оточуючого людину середовища виступає її розумова діяльність щодо отримання та аналізу інформації, передусім з боку ТГ та її жителів-членів (розумова ознака – Авт.); г) вказівку на те, що знання (інформацію) про внутрішньодержавні, міжнародно-правові явища людина-член ТГ набуває також в межах ТГ та на рівні МСВ (інформаційна ознака – Авт.); г') вказівку на те, що соціальний досвід людина-член ТГ набуває як результат комунікаційної взаємодії між членами ТГ з екзистенційних питань індивідуального, групового і колективного існування в процесі здійснення людиною свого життєвого циклу (комунікаційна ознака – Авт.); д) вказівку на те, що така правосвідомість формується в філософському стані повсякденності, в якому постійно перебувають жителі-члени ТГ, та яка суттєво впливає, в тому числі й на психічному та психологічному рівні на формування їх поведінкових настанов та детермінує їх реалізацію у перспективі (ознака повсякденності – Авт.);

Крім того, е) враховуючи об'єктивну можливість виникнення в межах ТГ кризових явищ, що напряму пов'язані з екстраординарними випадками функціонування державності (природні та техногенні катастрофи, економічна криза, війна тощо), необхідно враховувати вказівку на вплив наведених факторів й на формування правосвідомості людини-жителя і члена ТГ, а також їх груп і асоціацій (екстраординарна ознака – Авт.); є) для остаточної ідентифікації муніципальної правосвідомості треба розуміти, що правова реальність в якій існують та функціонують люди-жителі і члени ТГ, – є муніципально-правовою, тобто такою, події якої відбуваються в сфері МСВ, переважно в межах ТГ та між членами-жителями ТГ, між ними та ОМСВ різного рівнів, між останніми та іншими органами публічної влади, між ОМСВ та аналогічними суб'єктами (муніципальними органами) іноземних держав тощо, – тобто, можна говорити про:

- 1) існування муніципально-правової реальності,
- 2) одночасно окремого і відносно самостійного архетипу суспільно-правового життя,
- 3) окремої сторони, форми, іпостасі існування державно організованого соціуму,
- 4) могутнього наративу поведінки в межах микро-, мезо- і макросоціуму, що одночасно функціонують та взаємодіють на території єдиної держави (предметно-ідентифікаційна ознака – Авт.);

ж) в умовах глобалізації, особливо її правової форми, що акцентує, контекстуалізує і

актуалізує локальну проблематику, формує могутні локуси територіального розвитку, стимулює виникнення і функціонування складних форм промислового, екзистенційного і духовного спілкування людей, що засновані на комунікаційному та інтеграційному співробітництві народів і держав, «наявності єдності емоціонального і раціонального аспектів в життєдіяльності індивідів», на думку Г. Олпорта, одного з видатних психологів ХХ століття, що фактично створив психологію особистості, як особливу предметну галузь психологічної науки [13, с. 217], виникають не просто загальні, але й повсюдні форми муніципального життя, що:

1) є характерними, об'єктивно необхідними та безальтернативними для існування демократичної правової державності та муніципально орієнтованого суспільства, що,
2) своєю чергою, сприяють формуванню муніципальної правосвідомості на глобальному рівні та

3) детермінують виникнення міжнародних правових стандартів муніципального життя, що

4) засновані на міжнародному договірному праві та

5) міжнародних зобов'язаннях держав-підписантів таких договорів

6) відносно легалізації на їх теренах інституту МСВ (універсально-договірна ознака – Авт.);

з) в умовах кризи неоліберального проєкту, на якому заснована сучасна феноменологія глобалізації, коли в процесі стратегічного втілення в життя «п'ятого проєкту» [14], в основі якого лежить органічна взаємодія трьох акторів «держава – бізнес – наука», що замінює міждержавну взаємодію в постглобалізаційному світі, – саме муніципальне життя та муніципальна правосвідомість, що є його кінцевим позитивним підсумком, що відображає загальний характер не тільки духовних і культурних, а й локально-економічних факторів, – забезпечує екзистенційну стабільність взаємовідносин та перспективної взаємодії між ними, – що, знов і, своєю чергою, формує нові архетипи взаємодії на рівні державно організованих суспільств та їх асоціацій, одним з найважливіших, знову ж виступає муніципальне життя людей, що є гарантією існування людської популяції та цивілізації, – тому визначальна роль муніципальної правосвідомості не тільки залишається, але й багатократно зростає та актуалізується (постглобалізаційна ознака – Авт.); и) в рамках тлумачення «п'ятого проєкту» апологетами муніципалізації суспільного і державного життя в Україні (М.О. Баймуратов, Б.В. Буркінський, М.П. Фрейдін, О.О. Долженков та ін.) розроблено Стратегія сталого розвитку м. Одеси [15], одним з найважливіших напрямів якого є формування муніципальної правосвідомості, що одночасно виступає передумовою і фактором такого розвитку, стратегічною детермінантою всіх сфер розвитку міста, важливим елементом механізму реалізації його сталого розвитку, іманентною частиною всіх проєктів в його контекстуалізації та реалізації. Причому, в основі виникнення муніципальної правосвідомості на всіх рівнях міського соціуму – внутрішньому – на рівні самої ТГ, асоціацій жителів-членів ТГ, їх груп та на індивідуальному рівні конкретної людини-жителя; та на зовнішньому – на рівні відносин в межах держави та на рівні окремих іноземних держав, їх суб'єктів та міжнародної спільноти – лежить синергетична взаємодія «громади (громадськості) – влади (публічної самоврядної /муніципальної/ влади) – бізнесу» (діяльнісно-реалізаційна ознака – Авт.); і) сприйняття людиною не тільки внутрішньодержавної правової інформації, але й міжнародно-правової інформації про профільні явища є яскравим свідоцтвом формування у особистості зовнішньополітичної правосвідомості, що відіграє вирішальну роль у формуванні у людини-жителя і члена ТГ відповідної зовнішньополітичної позиції в контексті засвоєння, розуміння, аналізу та оцінки профільної інформації, яка надає можливість такій особистості вважати себе не тільки людиною-членом локальної територіальної людської спільноти, а й «людиною світу», що є умовою набуття нею індивідуального глобалістського потенціалу, який трансформується в перспективі у груповий глобалістський потенціал та профільний потенціал всієї громади, але вже не стільки через призму громадянина держави, скільки через ідеї, доктрини і нормативні настанови муніципалізму [17, с. 36–39].

Функціональне призначення муніципальної правосвідомості найкраще розкривається через її функції, а еволюційні особливості становлення такої форми правосвідомості перебувають у збережених традиціях муніципального розвитку та досягнутих новаціях в муніципальному

будівництві.

На слушну думку О.Ф. Скакун, правосвідомість, включаючи й *муніципальну правосвідомість* (розрядка наша – Д.Б.), має такі основні функції, як пізнавальна (інформаційна), оцінна (аксіологічна), регулятивна (настановна) [10, с. 94]. Хоча вчені називають ще багато функцій правосвідомості. Але їх встановленні необхідно дотримуватись єдиного методологічного правила про те, що механізм свідомої діяльності для всіх форм свідомості (моральної, релігійної, естетичної, політичної, муніципальної, правової тощо) діє на однакових підставах – а) відображення, б) сприйняття, в) оцінка, г) регулювання.

Також треба також мати на увазі, що наведені функції впливають із єдності двох складових спрямованості свідомості (пізнати, сприйняти, оцінити, піддати аналізу) та призначення права (бути регулятором суспільних відносин), заломленого через свідомість [10, с. 94]. Між зазначеними функціями існує взаємозв'язок [16], і кожній з них відповідає певна система, виражена в структурі її елементів та зв'язків між ними. Реалізація функцій забезпечує як сприйняття правової реальності (муніципально-правової реальності – Авт.), так і активний вплив на неї, хоча першим у кожному їх може бути той чи інший процес (сприйняття чи впливу). Отже, в основі реалізації функцій муніципальної правосвідомості, насамперед, лежить локальний інтерес (біхевіористична ознака – Авт.), що є детермінантною появи індивідуального, групового і колективного інтересу жителів-членів ТГ.

І тут, на наш погляд, є важливою система інтересів, що продукується у сфері МСВ, і яка, на думку знаного фахівця-муніципаліста М.О. Баймуратова, складається з трьох рівнів: перший – інтереси території; другий – інтереси самої ТГ; третій – інтереси людини-члена ТГ [17, с. 36]. Більш того, даний автор вельми вдало пов'язує існування, функціонування і вдосконалення цієї системи локальних інтересів з глобальним (планетарним) інтересом, що: по-перше, інтерпретує локальний інтерес на більш високий рівень, бо саме ТГ є єдиною природною колективною спільнотою людської популяції та цивілізації; по-друге, формує з кожного з наведених елементів задачу-мотив, що стимулює у підсумку появу відповідної полюсної домінанті: а) інтереси держави; б) інтереси території та ТГ; в) інтереси людини (особистості); по-третє, він стверджує про те, що в основі кожної з складових такого локального інтересу лежить мотив, який дає можливість використання цього елемента в глобальній системі міжнародного співробітництва місцевих влад з метою виявлення рівнів інтересу, організаційно-правових структур, що його продукують, багатоманітності проблем, що вирішуються, і способів їх реалізації, в тому числі з урахуванням джерел фінансування профільних заходів [17, с. 36–37]. Отже, саме тут мова вже йде не тільки про теоретичні і доктринальні питання і проблеми формування муніципальної правосвідомості, що заснована на локальному інтересі, – йдеться про конкретні праксеологічні питання реалізації різних рівнів такого локального інтересу, що трансформуються в глобальний (планетарний) інтерес та про технологію його реалізації (організація, становлення і використання, а потім й легалізація профільних організаційно-правових форм шляхом нормування, нормативізації, фінансування тощо) на локально-регіональному, державному та міжнародно-універсальному рівнях.

Звідси можна констатувати, що саме в такій послідовності виникає, формується, інституціоналізується, функціонує та вдосконалюється глобалізаційний потенціал ТГ, що заснований на локальному системному комплексі інтересів і напряду пов'язаний з формуванням різних рівнів муніципальної правосвідомості, включаючи й її глобальний (планетарний) рівень.

Ще більш аргументованим теоретично, організаційно, нормативно-діяльнісно та в поведінковому аспекті представляється важлива роль муніципальної правосвідомості в контексті її структурної організації. Отже, враховуючи те, що муніципальна правосвідомість – це:

а) у системному розумінні – фактично є система відображення муніципально-правової дійсності (реальності),

б) у джерельному розумінні – поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях людей-жителів та одночасно членів ТГ,

б) у аксіологічно-предметному розумінні – про муніципальні цінності, муніципальне право, його місце і роль у забезпеченні свободи особи,

в) у *праксеологічно-діяльнісному розумінні* – через реалізацію конституційних прав і свобод на локальному рівні соціуму, в межах ТГ, а також реалізацію інших загальнолюдських цінностей,

г) у *нормативно-повсякденному розумінні* – що проявляються у муніципальних правах і свободах людини (особистості, жителя-члена ТГ),

г') у *поведінковому розумінні* – що знаходять свій прояв у їх конкретних загальних і типізованих (стереотипних) поведінкових настановах та парадигмах,

д) у *телеологічному розумінні* – метою яких є реалізація екзистенційних інтересів, потреб, атитюдів людини, через використання нею відповідних індивідуальних та колективних габітусів [18, розд. I і II (с. 18–235)], – виникає можливість саме під кутом зору цих настанов дослідити структуру муніципальної правосвідомості.

Ключовими аспектами структуро-логічної характеристики муніципальної правосвідомості виступають:

а) усвідомлення людьми-жителями і членами ТГ цінностей природного права і цінностей муніципалізму, як екзистенційної феноменології прав і свобод людини (індивідуальних, групових, колективних), як іманентного ядра їх муніципально-правового і конституційно-правового статусу, що виникають, формуються, реалізуються і вдосконалюються на локальному рівні соціуму, в межах ТГ, в умовах МСВ та в стані повсякденності та в процесі здійснення ними свого життєвого циклу (*раціонально-пізнавальна складова – Авт.*);

б) оцінка чинного права (законодавства) з погляду його відповідності загальнолюдським цінностям, включаючи до їх кола й муніципально-правові цінності, закріпленим у міжнародних документах про права людини та їх змістовно-сутнісному та праксеологічно-діяльнісному закріпленню в міжнародно-правових зобов'язаннях держави, що на практиці реалізуються на національному рівні у діяльнісно-поведінкових парадигмах органів публічної влади, насамперед, ОМСВ, – в їх повсякденній діяльності через компетенційні повноваження та з використанням адміністративного розсуду (*нормативно-оціночна складова – Авт.*);

в) формування і використання в перспективі в локальній соціальній практиці людьми-жителями і членами ТГ конкретних поведінкових конструкцій в процесі існування і функціонування в її межах, які формуються на основі нормативних настанов, що містяться у муніципально-правових категоріях, концепціях, теоріях, почуттях, поглядах людей на правову дійсність, і скеровують суб'єктів права на певні зміни в локальному правовому середовищі, що їх оточує, прогнозує їх в перспективі та їх моделює, трансформує, модернізує (*нормативно-поведінкова складова – Авт.*);

г) формування духовно-ідеологічного ресурсу муніципальної правосвідомості (індивідуальної, групової та колективної) у вигляді муніципального концепту та самоврядного конструкту для оцінки всіх соціальних явищ, що відбуваються в межах ТГ при її існуванні та функціонуванні в умовах МСВ, причому як в ординарних, так й екстраординарних умовах функціонування демократичної правової державності (*ресурсно-духовна складова – Авт.*).

Висновки. Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

– муніципалізація суспільного і державного життя призвела до виникнення перманентного і системного впливу не тільки на формування системи муніципально-правових відносин в державі та на рівні численних територіальних громад (між їх жителями членами, між ними та органами місцевого самоврядування, між органами місцевого самоврядування та інституціями громадянського суспільства, між цими органами різного рівнів, між ними та іншими органами, що репрезентують публічну державну владу тощо), а й фактично до революційних змін в соціальній свідомості (правосвідомості) та в соціальній психології;

– на першому етапі таких змін відбулось різнорівневе формування спочатку муніципальної свідомості населення у вигляді індивідуальної, групової і колективної її форм, що стало об'єктивованим результатом постійного існування і функціонування людини, її груп і асоціацій в умовах локальної демократії (МСВ) в межах територіальної громади в філософському стані повсякденності – тобто, там де людина здійснює свій життєвий цикл в процесі реалізації своїх екзистенційних інтересів (*екзистенційно-функціональна і екзистенційно-діялісна*

домінанти);

– другий етап, пов'язаний з активною позицією держави щодо подальшої легалізації у вигляді нормування, нормопроєктування (законопроєктування) і нормотворчості (законотворчості) різних аспектів формування, розвитку і вдосконалення правового статусу МСВ, його органів та суб'єктів (*національно-легалізаційна домінанта*), – включаючи й виконання міжнародно-правових зобов'язань держави у сфері локальної демократії, які вона узяла по підписаних нею багатосторонніх міжнародних договорів (*міжнародно-облігаторна домінанта*);

– саме на другому етапі йдеться про подальший розвиток і вдосконалення *муніципальної правосвідомості (нормативно-психологічна домінанта)* в контексті вирішення телеологічного завдання щодо формування *муніципальної психології* (атитюдів як соціально-поведінкових настанов, різних габітусів як типізованих форм практичної діяльності) людини (особистості, жителя-члена територіальної громади), її груп та асоціацій в межах становлення і розвитку інституцій громадянського суспільства та їх подальшої інституціоналізації у паралельні мета- і пара- структури локального, регіонального і національного, в межах держави, соціально-управлінського, поза межами державно-правового впливу, конгломерату (*психо-діяльнісна домінанта*);

– муніципальна свідомість, а потім й правосвідомість, а також муніципальна психологія є своєрідним соціально-нормативним кодом, що: а) формуються завдяки пізнання людиною оточуючого її світу, тобто муніципально-правової реальності, через отримання відповідної інформації та її наступний аналіз (*пізнавально-раціональний сегмент*), б) формують поведінкові настанови людини на рівні територіальної громади в процесі реалізації її індивідуальних, групових і колективних інтересів, що виникають в процесі функціонування в такій громаді на засадах муніципальних цінностей (*біхевіористичний сегмент*); в) характеризують локальне людське співтовариство, територіальну спільноту у вигляді громади, – як єдину соціальну спільність (*соціологічний сегмент*); що г) існують і функціонують на відповідній території (*просторовий сегмент*); г') мають загальні телеологічно-екзистенційні домінанти та функціонально-праксеологічні настанови виникнення, існування, формування, розвитку та вдосконалення такої локальної людської спільноти (*телеологічно-праксеологічний сегмент*); д) скеровані на формування єдиної муніципально-територіальної ментальності (*психологічно-габітусний сегмент*); е) з метою існування первинного колективного осередку людської цивілізації в межах державно організованого соціуму (*публічно-структурний сегмент*); є) в історично-ретроспективному, історично-сьогоденному та історично-перспективному розумінні (*історично-темпоральний сегмент*);

– функціональне призначення муніципальної правосвідомості найкраще розкривається через її функції, а еволюційні особливості становлення такої форми правосвідомості перебувають у збережених традиціях муніципального розвитку та досягнутих новаціях в муніципальному будівництві;

– більш аргументованим теоретично, організаційно, нормативно-діяльнісно та в поведінковому аспекті представляється важлива роль муніципальної правосвідомості в контексті її структурної організації, бо саме вона – це: а) у *системному розумінні* – фактично є система відображення муніципально-правової дійсності (реальності), б) у *джерельному розумінні* – поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях людей-жителів та одночасно членів ТГ, б) у *аксіологічно-предметному розумінні* – про муніципальні цінності, муніципальне право, його місце і роль у забезпеченні свободи особи, в) у *праксеологічно-діяльнісному розумінні* – через реалізацію конституційних прав і свобод на локальному рівні соціуму, в межах ТГ, а також реалізацію інших загальнолюдських цінностей, г) у *нормативно-повсякденному розумінні* – що проявляються у муніципальних правах і свободах людини (особистості, жителя-члена ТГ), г') у *поведінковому розумінні* – що знаходять свій прояв у їх конкретних загальних і типізованих (стереотипних) поведінкових настановах та парадигмах, д) у *телеологічному розумінні* – метою яких є реалізація екзистенційних інтересів, потреб, атитюдів людини, через використання нею відповідних індивідуальних та колективних габітусів.

Список використаної літератури

1. Фарбер И.Е. Правосознание как форма общественного сознания. М.: Юрид. литерат., 1963. 206 с.
2. Остроумов Г.С. Правовое осознание действительности. М.: Наука, 1969. 173 с.
3. Лукашева Е.А. Социалистическое правосознание и законность. М.: Юрид. литерат., 1973. 344 с.
4. Сапун В.А. Социалистическое правосознание и реализация советского права. Владивосток: Из-во Дальневосточного ун-та, 1984. 154 с.
5. Бура Н.А. Функции общественного правосознания. Киев: Наукова думка, 1986. 85 с.
6. Соколов Н.Я. Профессиональное сознание юристов. М.: Наука, 1988. 224 с.
7. Байниязов П.С. Правосознание и российский правовой менталитет. Правоведение. 2000. № 2. С. 31–40.
8. Казаков В.Н., Малахов В.П. Правосознание и правомерное поведение : монография. М.: МосУ МВД России, 2002. 203 с.
9. Очерки по теории права и государства / под общ. ред. В.Н. Казакова, В.П. Малахова и К.К. Вишнякова-Вишневого. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. 576 с.
10. Скакун О.Ф. Правосознание в правовой системе Украины: эволюционные особенности, профессиональное и региональное измерение. Право Украины. 2013. № 1. С. 93–116.
11. Батанов О. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 2. С. 51-57.
12. Ямбушев Ф.Ш. Правовое сознание в механизме правового регулирования общественных отношений : дисс. ... канд. юрид. наук. Н-Новгород, 2002. 205 с.
13. Кісь Н. Великі ідеї, Арестович та патріоти. ZAXID.NET. URL: https://zaxid.net/veliki_ideyi_arestovich_ta_patrioti_n1545055. (дата звернення: 10.10.2022).
14. Цит. по: Vannukh, G.A., Tovmasyan, N.D. The role of the style of professional activity of an official in the formation of the social and professional community of state and municipal employees. Humanities and social sciences. 2011. No. 2. P. 214-222.
15. Стратегия устойчивого развития Одессы. Одесса: АГРО, 2010. 838 с.
16. Вопленко Н.И. Правосознание и правовая культура. Волгоград: ВолГУ, 2000. 52 с.
17. Баймуратов М.О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України: монографія (репринтне видання дисертаційного дослідження). Дніпро: Інновація, 2021. 314 с.
18. Боярський О.О. Людина в місцевому самоврядуванні: до розуміння та вивчення параметрально-нормативних ознак: монографія; за ред. М.О. Баймуратова; Ін-т законодавства ВР України. Київ-Одеса: Фенікс, 2022. 432 с.

THE ROLE OF MUNICIPAL LEGAL AWARENESS AND MUNICIPAL PSYCHOLOGY IN THE PROCESSES OF FORMING THE GLOBALIST POTENTIAL OF THE TERRITORIAL COMMUNITY

Denis O. Bobrovnyk, PhD in Economics, doctoral student of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Director of the Baymuratov and Partners Lawyers' Alliance (Ukraine).

E-mail: bobrovnyk@ukr.net

DOI: 10.32342/2709-6408-2022-1-4-2

Key words: *local self-government, constitutionalization of international law, internationalization of constitutional law of states, municipal law, global constitutionalism, public power, decentralization, local democracy, territorial community.*

The article is devoted to the scientific and theoretical substantiation of the role of municipal legal awareness and municipal psychology in the processes of forming the globalist potential of the territorial community. In domestic jurisprudence, the topic is investigated for the first time. The author connects the emergence and formation of the globalist potential of the territorial community, firstly, with the formation and development of the system of local self-government in Ukraine as a virtually new political and administrative phenomenon, which actually determined the formation of a system of public power in the post-Soviet state (public state power + public self-government /municipal/ power) and constitutional-legal institution, which led to powerful and systematic municipalization of all aspects of public and state life. The result of such permanent and systemic influence was not only the formation of a system of municipal legal relations in the state and at the level of numerous territorial communities (between their residents-members, between them and local self-government bodies, between them and civil society institutions, between local self-government bodies of various levels, between them and other bodies representing public state power, etc.), but also in fact revolutionary changes in social consciousness (awareness of law) and in social psychology.

The author claims that at the first stage of such changes there was a multi-level formation of the municipal consciousness of the population in the form of individual, group and collective forms, which became the objectified result of the constant existence and functioning of a person, his groups and associations in the conditions of local democracy within the boundaries of the territorial community in the philosophical state of everyday life - that is, where a person carries out his life cycle in the process of realizing his existential interests (existential-functional and existential-activity dominants). The second stage is related to the active position of the state regarding further legalization in the form of regulation, norm design (law design) and rule-making (law-making) of various aspects of the formation, development and improvement of the legal status of local self-government, its bodies and subjects (national-legalization dominant), including the fulfillment of the state's international legal obligations in the field of local democracy, which it undertook under the multilateral international treaties signed by it (internationally mandatory dominant). So, at this stage, we are talking about the further development and improvement of municipal legal awareness (normative-psychological dominant) in the context of solving the teleological task of forming municipal psychology (attitudes as social-behavioral guidelines, various habits as typified forms of practical activity) of a person (personality, resident a member of the TG), its groups and associations within the framework of the formation and development of civil society institutions and their further institutionalization into parallel meta- and para-structures of local, regional and national, within the state, social-management, outside the state-legal influence, conglomerate (psycho-activity dominant).

Considering the functional purpose of municipal legal consciousness through the disclosure of its functions, the author emphasizes the evolutionary features of the formation of such a form of legal consciousness, which are in the preserved traditions of municipal development and achieved innovations in municipal construction, and also, taking into account their typicality for all human communities, significantly influence the formation their globalist potential.

References

1. Farber, Y.E. (1963). *Pravosoznanye kak forma obshchestvennogo soznaniya* [Legal consciousness as a form of social consciousness]. Moscow, Legal literature, 206 p.
2. Ostroumov, H.S. (1969). *Pravovoe osoznanye deistvytel'nosti* [Legal awareness of reality]. Moscow, Nauka, 173 p.
3. Lukasheva, E.A. (1973). *Sotsyalyisticheskoe pravosoznanye y zakonnost* [Socialist jurisprudence and legality]. Moscow, Legal literature, 344 p.
4. Sapun, V.A. (1984). *Sotsyalyisticheskoe pravosoznanye y realizatsiya sovetskoho prava* [Socialist consciousness and realization of Soviet law]. Vladivostok, Publishing House of the Far Eastern University, 154 p.
5. Bura, N.A. (1986). *Funktsyy obshchestvennogo pravosoznaniya* [Functions of public legal awareness]. Kyiv, Scientific opinion, 85 p.
6. Sokolov, N.Ia. (1988). *Professyonalnoe soznanye yurystov* [Professional knowledge of

lawyers]. Moscow, Nauka, 224 p.

7. Bainyazov, P.S. (2000). *Pravosoznanye y rossiyskiy pravovoi mentalyitet* [Legal consciousness and the Russian legal mentality]. Jurisprudence, no. 2, pp. 31–40.

8. Kazakov, V.N., Malakhov, V.P. (2002). *Pravosoznanye y pravomernoe povedenye* [Legal awareness and legal behavior]. Monograph. Moscow. MosU of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 203 p.

9. Kazakov, V.N., Malakhov, V.P., Vyshniakov-Vyshnevskiy, K.K. (2002). *Ocherky po teoryy prava y hosudarstva* [Essays on the theory of law and the state]. Moscow, Academic Project; Ekaterinburg: Business book, 576 p.

10. Skakun, O.F. (2013). *Pravosoznanye v pravovoi systeme Ukraini: evoliutsyonnie osobennosti, professionalnoe y rehyonalnoe yzmerenye* [Legal consciousness in the legal system of Ukraine: evolutionary features, professional and regional dimension.]. *Pravo Ukraini* [Law of Ukraine], no.1, pp. 93-116.

11. Batanov, O. (2008). *Terytorialna hromada – pervynnyi subiekt munitsypalnoi vlady v Ukraini: poniattia ta oznaky* [Territorial community is the primary subject of municipal government in Ukraine: concepts and characteristics]. *Visnyk Tsentralnoi vyborchoi komisii* [Bulletin of the Central Election Commission], no. 2, pp. 51-57.

12. Yambushev, F.Sh. *Pravovoe soznanye v mekhanyzme pravovoho rehulyrovanyia obshchestvennykh otnosheniy*. Diss. kand. yuryd. nauk [Legal consciousness in the mechanism of legal regulation of public relations. Cand. of legal sci. diss.]. Nizhniy Novgorod, 205 p.

13. Kis N. *Velyki idei, Aresto*(2002). *vych ta patrioty* [Kis N. Big ideas, Arestovych and patriots] ZAXID.NET. Available at: https://zaxid.net/veliki_ideyi_arestovich_ta_patrioti_n1545055. (Accessed 10 October 2022).

14. Bannykh, G.A., Tovmasyan, N.D. (2011). The role of the style of professional activity of an official in the formation of the social and professional community of state and municipal employees. Humanities and social sciences. no. 2, p. 214-222.

15. *Stratehiya ustoichyvoho rozvytyia Odessi 2010* [Strategy of sustainable development of Odessa 2010]. Odessa, AGRO, 838 p.

16. Voplenko, N.Y. (2000). *Pravosoznanye y pravovaia kultura* [Legal awareness and legal culture]. Volgograd, Volg State University, 52 p.

17. Baymuratov, M.O. (2021). *Mizhnarodne spivrobitnytstvo orhaniv mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy (repyntne vydannia dysertatsiinoho doslidzhennia)* [International cooperation of local self-government bodies of Ukraine (reprint edition of dissertation research)]. Dnipro, Innovation, 314 p.

18. Boiarskyi, O.O. (2022). *Liudyna v mistsevomu samovriaduvanni: do rozuminnia ta vyvchennia parametralno-normatyvnykh oznak* [Person in local self-government: towards understanding and studying parametric-normative features]. Monograph, Kyiv-Odesa, Phoenix, 432 p.

Одержано 25.10.2022.